

Трепак Віктор Миколайович,
кандидат юридичних наук,
м. Київ, Україна

КОРУПЦІЯ В ПРАВООХОРОННІЙ ТА СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ТА ПРОТИДІЇ

Статтю присвячено дослідженню специфіки корупції у правоохоронній та судовій сферах. Підкреслюється особлива небезпека корупції в цих сферах, що зумовлено не тільки безпосереднім корисливим зловживанням владою правоохоронцями та суддями, але й прямою залежністю результатів протидії корупції від їхньої діяльності. Охарактеризовано чинники корупції в зазначених сферах та визначено певні заходи протидії їй. Наголошено на тому, що протидія корупції у сфері судової та правоохоронної діяльності має виходити за межі власне цих систем.

Ключові слова: корупція, чинники корупції, протидія корупції, правоохоронні органи, суди, антикорупційні заходи в судовій та правоохоронній сферах.

За Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). Утілення цих принципів у життя покладено найперше на суди та правоохоронні органи держави. Тому, коли на противагу найважливішому конституційному обов'язку посадові особи цих органів використовують владу з корисливою метою, – це великий ризик для самої сутності ідеї захисту прав людини в демократичній державі, відвертий виклик усьому суспільству.

Протидія корупції охоплює три функціональні напрями: запобігання корупції; виявлення (розкриття) корупційних діянь; притягнення до відповідальності (покарання) винних. І якщо запобігання корупції є завданням якнайширшого кола суб'єктів, то виявлення (розкриття) фактів вчинення корупційних діянь покладається здебільшого на правоохоронні органи, а притягнення винних до відповідальності (покарання) – це компетенція судів.

Для кримінологічних цілей корупційні діяння у правоохоронній та судовій сферах поділяють на ті, що: а) вчиняються спеціальними суб'єктами в межах здійснення їх загальної компетенції (нерідко саме вони є організаторами стійких корупційних схем); б) вчиняються ними під час розслідування (документування) або розгляду справ про корупційні діяння (корупція в справах про корупцію);

Важливість такого поділу полягає у виділенні пріоритетів протидії корупції в судах та правоохоронних органах. Адже “корупція в справах про корупцію” є одним з найбільш корупціогенних факторів в Україні. Корупція в судовій та правоохоронній системах становить особливу небезпеку не тільки через безпосереднє

зловживання владою відповідними посадовими особами, але й через пряму залежність результатів протидії корупції від їхньої діяльності. Корумпованість тих, хто сам має протидіяти цьому явищу у всіх його проявах, робить завідомо безнадійними антикорупційні зусилля інших суб'єктів, дискредитує цю діяльність та ускладнює ситуацію з корупцією у країні.

Саме цим, зокрема, зумовлені великі сподівання, що покладаються українським суспільством на новостворені антикорупційні правоохоронні органи і Вищий антикорупційний суд України. Проте не лише з ними слід пов'язувати очікуваний успіх у виконанні завдань протидії корупції. Необхідна мета – усі правоохоронні органи та органи судової влади в Україні незалежно від спеціалізації, інстанції, рівня тощо мають бути антикорупційними не за формою, а за змістом своєї діяльності.

Водночас розуміння специфіки корупції у правоохоронній та судовій сферах серед частини науковців є достатньо спрощеним. Приміром, Ткаченко О.В. пропонує розглядати корупцію у правоохоронній сфері як навмисно вчинене працівником правоохоронних органів діяння, пов'язане з виконанням ним своїх службових обов'язків або з використанням спеціальної атрибутики, що ідентифікує його як працівника правоохоронних органів, та спрямоване на незаконне отримання будь-яких матеріальних благ, задоволення особистих інтересів або інтересів наближених до нього осіб [1, с. 6]. Очевидно, що сутнісна особливість цього виду корупції не у формальних атрибутах, а у винятковій зухвалості суб'єктів корупційних діянь, а це зумовлює значно вищі вимоги до превентивних та каральних заходів антикорупційної протидії. Високий рівень корупції в цій сфері є ознакою структурної слабкості держави, висока толерантність до неї з боку населення – ознакою низької суспільної правосвідомості.

Алфьоров С.М. пропонує визначати поняття корупційного правопорушення, що вчиняється працівником органів внутрішніх справ, як “прийняття управлінського рішення, яке характеризується незаконністю, необґрунтованістю або незабезпеченістю гласністю (відкритістю) підготовки та прийняття, що стосується широкого загалу як працівників органів внутрішніх справ, так і громадян, працівником органів внутрішніх справ з метою одержання неправомірної вигоди або внаслідок прийняття (вимагання, обіцянки, пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, внаслідок обіцянки (пропозиції) чи надання неправомірної вигоди працівнику органів внутрішніх справ, або на його вимогу іншим фізичним чи юридичним особам та пов'язане із протиправним використанням наданих йому службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей” [2, с. 7]. Однак цілком очевидно, що корупційне діяння є незаконним не тому, що “управлінське рішення характеризується незаконністю” (що зовсім необов'язково), а тому, що воно пов'язане з отриманням неправомірної вигоди чи іншим протиправним задоволенням приватного інтересу. Те саме стосується таких критеріїв запропонованого визначення, як “необґрунтованість рішення”, незабезпеченість його “гласністю (відкритістю) підготовки та прийняття” та ін.

Проте цей дослідник робить слушний висновок про те, що корупція у правоохоронних органах породжує в суспільстві відчуття невпевненості, недовіри до правоохоронних органів; зумовлює появу у громадян відчуття вседозволеності,

нехтування встановленими вимогами та зневажливого ставлення до визначеного законом порядку; робить непривабливою та нестабільною службу в правоохоронних органах з точки зору кар'єрного росту, в результаті чого працівник, що якісно виконує поставлені перед ним завдання, не будучи у близьких відносинах із начальством чи не маючи своїх заступників перед ним, не може розраховувати на подальше просування по службі; на керівні місця потрапляють далеко не найкращі професіонали у сфері правоохоронної діяльності та ін. [2, с. 25].

Дрьомін В.М. ще у 2010 році небезпідставно зазначав, що деінституціоналізація органів правопорядку та судової системи зумовлена масштабною корупцією, яка, у свою чергу, сприяє криміналізації суспільства і розширеному відтворенню злочинності. Збільшення матеріальних і кадрових ресурсів органів забезпечення правопорядку жодним чином не позначилося на стані захищеності суспільства від злочинних проявів. Високий рівень корупції, участь суддів і працівників правоохоронних органів у криміналізованій економіці, “кришування” кримінальних структур не тільки істотно знижують авторитет і ефективність інститутів правопорядку, але фактично сприяють руйнуванню інституційних основ держави [3, с. 18]. Такі висновки є актуальними і на сьогодні.

Типовими причинами корупційних проявів з боку правоохоронців є: корисливість, намагання одержати додаткові блага, використовуючи свої службові повноваження; невиправдана “м'якість” характеру, невміння проявити принципи, відмовити іншим особам у їхніх незаконних проханнях; конформізм, схильність діяти під впливом інших осіб, уникнення прийняття самостійних рішень; гостра потреба в коштах через збіг складних особистих (сімейних) обставин. У цій сукупності детермінант провідною можна назвати недостатнє фінансове забезпечення працівників правоохоронних органів [4, с. 27].

Наведене є однією з причин того, чому превентивні заходи щодо протидії корупції у правоохоронній сфері здійснюються не надто активно, а ті, що є – малорезультативні. Перманентно продуковані (дубльовані на всіх інстанціях) програми, “дорожні карти”, кодекси етики тощо виконують досить часто суто декларативну роль та не є реальними інструментами мінімізації корупції. Наприклад, відповідно до Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ передбачено необхідність: “утворення ефективної системи запобігання і протидії корупції в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС; забезпечення створення та координації системи запобігання і протидії корупції в Національній гвардії України, Національній поліції, Державній прикордонній службі України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Державній міграційній службі України; подальше впровадження механізмів прозорості, доброчесності, зниження корупційних ризиків у системі МВС та підвищення рівня довіри громадян до діяльності правоохоронних органів” [5]. Очевидно, що в сучасних умовах давно назріла необхідність відмови від боротьби з корупцією в правоохоронних органах “на папері” та перейти до пошуку і застосування реальних антикорупційних заходів.

Ще понад 15 років тому Новаков О.С. звернув увагу, що розглядаючи кримінологічну профілактику службових злочинів працівників органів внутрішніх справ у методологічному аспекті як сукупність різноманітних заходів щодо

виявлення, теоретичного осмислення і практичного усунення детермінант злочинів, а також пов'язаних з ними правопорушень некримінального характеру та інших проявів соціальної патології, особливий наголос треба робити на тому, що профілактика злочинів має діяти відповідно до об'єктивних реалій і не змінювати своїх функцій залежно від кон'юнктурних впливів чи інтересів окремих політичних сил. Вона може бути ефективною тільки в системі суспільних відносин, що розвиваються прогресивно. Саме збалансований розвиток економіки, зміцнення інститутів влади, вирішення назрілих соціальних проблем, підвищення духовного рівня громадян є головними шляхами боротьби зі злочинністю [6, с. 18]. З того часу і до сьогодні цей підхід залишається цілком актуальним, хоча й не часто застосовується.

Обсяг дискреційних повноважень органів внутрішніх справ досить широкий, а їх застосування породжує безліч можливостей для використання у власних потребах. Відсутність чіткої регламентації діяльності працівників органів внутрішніх справ щодо процедури здійснення службових повноважень, прийняття рішень, видачі офіційних документів; наявність у посадових осіб надто широких розпорядчо-дозвільних повноважень для прийняття рішень на свій розсуд дає їм можливість створювати зайві ускладнення, перебільшувати свою роль у вирішенні питань, пов'язаних зі зверненнями громадян, – ось деякі з основних організаційно-управлінських факторів, які впливають на подальше посилення корупції [7, с. 277].

Підвищену суспільну небезпеку (порівняно з корупцією у правоохоронній системі загалом) становить корупція у слідчих органах. Слідчі, зазвичай, використовують незаконні методи (прийоми) ведення слідства (проведення слідчих дій) з метою звільнення від кримінальної відповідальності або фальсифікації доказів для подальшого пом'якшення відповідальності. Непоодинокими є факти більш "м'якої" кваліфікації вчиненого діяння порівняно з тою, яка б мала бути при належному виконанні закону. Прокурорськими перевітками виявлено і непоодинокі факти процесуального закріплення (оформлення) не всіх епізодів злочинної діяльності, затягування термінів розслідування справи, підміни, втрати речових доказів або невмісного порушення кримінально-процесуального законодавства, щоб докази не були визнані допустимими в судовому засіданні [8, с. 129].

Відповідно, проблема корупції в судовій владі – ще гостріша. Хоча й типова для країн перехідного типу розвитку. На це звертає увагу Москвич Л.М., зазначаючи, що для більшості таких країн вона спричиняє набагато гіршу шкоду, ніж будь-яка інша корупція, оскільки навіть припущення, що судові органи є корумпованими, породжує в широкого загалу сумніви в ефективності антикорупційної діяльності як такої і взагалі щодо ефективності захисту права судовими засобами. За таких умов створення механізмів подолання й попередження цього негативного явища в органах судової влади є найбільш складним елементом антикорупційної стратегії. Тому, які складнощі (економічні, політичні) не виникали б у державі в цій царині, необхідно докладати максимальні зусилля, щоб такі стратегії якомога повніше втілювались у життя [9, с. 153].

Кримінологічні проблеми з розумінням сутності корупції в судовій системі не менші ніж у випадку з правоохоронними органами. Зокрема, її визначають як

соціальне явище, яке охоплює сукупність діянь, пов'язаних з неправомірним використанням носіями судової влади, посадовими особами органів, утворюючих інфраструктуру судової влади, та іншими особами, які є суб'єктами потенційних корупційних практик у судовій системі України, і яке спрямовано на задоволення інтересів особистих або третіх осіб, а також інших правопорушень, що створюють умови для вчинення корупційних діянь або їх приховування [10, с. 13].

Корупцію в судовій системі визначають як використання суддями й посадовими особами, які здійснюють адміністративне управління судовими органами, своїх організаційних і владних повноважень усупереч установленим Конституцією й законодавством норм їх функціонування. Вона має свою специфічність, оскільки у випадку одержання неправомірної вигоди в обмін на застосування своїх владних повноважень суддя виносить рішення або вирок від імені держави й таким чином фактично прикривається нормою права [9, с. 154].

Є й відверто невдалі спроби визначити корупцію в судовій владі – як “вияв неналежної поведінки у судових установах, наприклад, у судах, офісах судової адміністрації і в органах врядування судової системи, а також неналежна поведінка зовнішніх політичних діячів, приватних осіб чи представників громадянського суспільства, які намагаються неналежно чи незаконно вплинути на прийняття суддівських рішень” [11, с. 10].

Як зазначено у висновку Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) від 8 листопада 2018 р., корупція серед суддів є однією з головних загроз суспільству та функціонуванню демократичної держави. Це підриває цілісність судової системи, яка є основою верховенства права і головною цінністю Ради Європи. Сумлінна доброчесність є найважливішою умовою ефективної, дієвої та неупередженої національної системи правосуддя. Вона тісно взаємопов'язана з концепцією незалежності суду: остання забезпечує цілісність, а цілісність посилює незалежність. Судова доброчесність набула сьогодні важливого значення в умовах численних нападів на судові органи. Ефективне запобігання корупції в судовій системі значною мірою залежить від політичної волі відповідної країни щодо забезпечення інституційних, інфраструктурних та інших організаційних гарантій. Найважливішим чинником запобігання корупції серед суддів є розвиток і виховання справжньої культури судової доброчесності. Нормативна база є важливою гарантією протидії корупції. Вона має забезпечувати незалежність судді на всіх етапах його кар'єри: підборі, призначенні, переїзді, просуванні та навчанні, оцінці ефективності та дисциплінарній відповідальності. Повага до об'єктивних критеріїв кар'єрного розвитку в межах судової влади позитивно впливає на зміцнення клімату судової доброчесності [12].

КРЕС звертає також увагу на взаємозв'язок між суддівською корупцією та прийняттям й толерантністю до корупції всередині суспільства загалом. Негативний клімат усередині судової системи також може бути небезпечним. Відсутність правил етичної поведінки судді, загальної обізнаності про небезпеку корупції та неналежний нагляд за здійсненням правосуддя може призвести до байдужості судді до вимог об'єктивного та неупередженого правосуддя [12].

До особливостей корупційних правопорушень у судах загальної юрисдикції треба передусім віднести: по-перше, широкі повноваження суддів здійснювати

судочинство в усіх суспільних правовідносинах провокує представників законодавчої та виконавчої гілок державної влади і суб'єктів підприємницької діяльності вдаватися до неправомірних дій (тиск, підкуп тощо) на них задля отримання контролю над судами, суддями та використання їх у вузьких корпоративних цілях; по-друге, судова влада матеріально та фінансово є залежною, оскільки рішення щодо матеріального забезпечення судочинства, оплати праці, соціальних гарантій тощо ухвалюються іншими органами державної влади [13, с. 126].

У особливому деструктивному зв'язку перебуває корупція в судах і політична корупція. Як показує практика національного державотворення, прагнення підпорядкувати судову систему інтересам певної політичної сили, що опинилася при владі, є іманентною особливістю політичного процесу в Україні. “Поставити на службу суди” – ледь не першочергове завдання, яке ставило собі не одне покоління політиків, щойно прийшовши до влади. Нерідко засвідчення лояльності до чинної влади є найважливішою гарантією “комфортного” перебування на посаді судді, запорукою його кар'єрного просування.

Тож протидія корупції у сфері судової та правоохоронної діяльності має виходити за межі власне цих систем. Активні антикорупційні заходи потрібно проводити в інших сферах застосування професійних правничих компетенцій, насамперед – серед адвокатів. Часто саме адвокати або інші особи, що надають послуги з правової допомоги, є ініціаторами корупційних діянь, провокуючи своїх клієнтів, з одного боку, та суддів, слідчих чи інших працівників правоохоронних органів, з іншого, на пропозицію неправомірної вигоди. Практика засвідчує, що нерідко адвокати свою діяльність з представництва інтересів фізичної чи юридичної особи перетворюють на банальне посередництво між хабародавцем та хабарником.

Петрова А.С. зазначає, що детермінанти виникнення корупції в судовій системі України можна узагальнити й систематизувати як антропосоціокультурні чинники і як недоліки законодавства (прогалини, колізії, дискреції). Наявність антропосоціокультурних детермінантів корупції в судовій системі України зумовлено недостатнім рівнем кваліфікації та компетентності представників цієї системи, підвищення якого має здійснюватись у таких напрямках: а) удосконалення, розширення й належне тлумачення змісту кваліфікаційних вимог до кандидатів на посади, зокрема до їх морально-етичних якостей; б) трансформація фахової вищої юридичної освіти для майбутніх представників судової системи; в) поліпшення рівня їх професійної культури і правосвідомості; г) удосконалення програм і встановлення періодичності підвищення кваліфікації, розвиток, накопичення й покращення застосування ними практичного досвіду, запровадження обов'язкової атестації [10, с. 15–16].

Крім того, стандарт авторитету суду дає змогу належно оцінити ступінь розвитку інститутів громадянського суспільства та рівень забезпеченості верховенства права в державі. Сприйняття суду як незалежного, самостійного інституту з розв'язання правових конфліктів, усвідомлення обов'язковості виконання судових рішень сприятиме становленню й утвердженню в Україні дійсно ефективної судової влади. В умовах активного становлення інформаційного суспільства в Україні судовій владі належить професійно займатись управлінням власним авторитетом:

© Trepak Victor, 2020

а) розробляти принципи інформаційної політики й реалізовувати її; б) конструювати позитивний імідж суду і суддів; в) виявляти підвищену увагу до прояву публічності й до очікувань населення [14, с. 23].

Кравчук В.М. з посиланням на результати антикорупційного тренінгу у Львові у 2016 році називає такі причини корупції в судах, з погляду самих суддів: відсутність належного матеріально-технічного забезпечення; декларативність соціальних гарантій; низький рівень суддівської винагороди; корпоративність; ментальність суддів; вільний доступ сторін до кабінету судді; низький рівень правосвідомості судді; залежність від певних політичних сил, громадських організацій тощо; тиск суспільства та органів влади; низька якість законодавства, що допускає множинне тлумачення; несудові покарання для хабародавців; можливість уникнення покарання за корупцію; корумпованість органів, які працюють із судовою системою; загроза кримінального переслідування судді прокуратурою за завідомо неправосудне рішення (ст. 375 Кримінального кодексу України); низький рівень правничої освіти населення; неякісне висвітлення судової діяльності в засобах масової інформації; подання завідомо безпідставних скарг до Вищої кваліфікаційної комісії суддів; імітація боротьби з корупцією [15, с. 23–24].

На думку Лавренюка Ю., основними перешкодами протидії корупції в судах є: відсутність єдиного розуміння існуючих проблем у судовій сфері, що заважають становленню справедливого правосуддя у країні та зумовлюють існування корупції в судах; невизначеність чітких і узгоджених кроків подальшого реформування судової системи та вирішення наявних проблем. На сучасному етапі ці питання масово використовуються відповідними політичними силами чи окремими політиками під час передвиборчої компанії, політичної діяльності задля отримання громадської прихильності та підняття свого рейтингу [16, с. 88].

З яких би причин судовий розсуд не виникав, рішення завжди має бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Судова дискреція буде виконувати позитивну роль і відповідатиме демократичним засадам судочинства, коли вона буде обмежена не лише законом, а й роз'ясненнями (тлумаченням) цих норм компетентними органами, обґрунтуванням обраного рішення суду сукупністю наявних у справі доказів (фактичних обставин справи), метою та цілями судочинства, інтересами особи, суспільства і держави, вимогами справедливості, обґрунтованості та всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, а також, безсумнівно, судовою практикою [17, с. 161–162].

Важливо зазначити, що судова система характеризується закритістю й недоступністю суддів як реальних і потенційних корупціонерів для самої сфери правосуддя через їх особливий правовий статус і недоторканність, гарантовану Конституцією України, однак яка була обмежена відповідними змінами до Основного Закону України у 2016 р. Крім того, сфера правосуддя відрізняється високим ступенем професійної корпоративності, що ускладнює, а іноді й унеможливорює притягнення окремих суддів-корупціонерів до кримінальної відповідальності [18, с. 38].

Як відомо, розслідування судового хабарництва як одного з найбільш латентних злочинів характеризується значною складністю. Це зумовлюється тим, що суддя як хабароодержувач, а також хабародавець, посередники (якими можуть

бути інші судді, працівники суду, адвокати, представники сторін) зацікавлені у прихованні слідів злочину і мають широке коло можливостей для протидії розслідуванню. Зокрема, судді завдяки своєму посадовому становищу, імунітету, наявності широкого кола знайомств у правоохоронних органах можуть отримувати інформацію про хід розслідування, здійснювати тиск на свідків, які часто є працівниками апарату суду, та ухилитися від слідства [19].

Варто підтримати пропозицію, що прийняття загальної міжнародної академічної моделі шляхом подальшої розробки та розвитку програм у сфері правосуддя/кримінології в університетах у всьому світі є важливим елементом розвитку кримінології. Від цього буде отримано три основні соціальні вигоди: ці програми будуть виховувати велику кількість студентів-громадян щодо належної ролі представників системи правосуддя, і які згодом стануть більш відповідальними працівниками органів юстиції, вони вимагатимуть прозорості та високого рівня продуктивності від чиновників усіх рівнів; освітні програми з правосуддя зроблять справжніми професіоналами в галузі забезпечення справедливості тисячі осіб, які згодом прийдуть на роботу у сферу правосуддя чи продовжать займатися науковою діяльністю; працівники судової системи та правоохоронних органів зможуть звернутися до результатів кримінологічних досліджень, що допоможе їм краще виконувати свої обов'язки; дослідницький компонент освітніх програм із правосуддя може в довгостроковій перспективі бути його найбільшим активом для суспільства [20, с. 219].

На підставі викладеного можна зробити висновки про те, що:

корупцію в судовій та правоохоронній системах України треба розглядати як укорінене, суспільно небезпечне явище, що характеризується злісним нехтуванням фундаментальними правовими принципами, запереченням правової природи судів та правоохоронних органів і постійно призводить до невиконання державою свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини та громадянина;

корупційні діяння у правоохоронній та судовій системі поділяють на ті, що: а) вчиняються спеціальними суб'єктами в межах здійснення їх загальної компетенції (нерідко саме вони є організаторами стійких корупційних схем); б) вчиняються ними під час розслідування (документування) або розгляду справ про корупційні діяння (“корупція у справах про корупцію”);

першочергові антикорупційні заходи превентивного характеру в сфері судової та правоохоронної діяльності мають полягати в: гарантуванні належного матеріально-технічного забезпечення судів та правоохоронних органів; збереженні, а в окремих випадках – підвищенні рівня заробітної плати (грошового утримання) працівників судових та правоохоронних органів; забезпеченні якісного добору кандидатів на зайняття посад у судах та правоохоронних органах; усуненні надмірної дискреційності повноважень суддів та працівників правоохоронних органів; забезпеченні функціонування прозорого та ефективного юридичного механізму оскарження і перегляду їх рішень;

важливе значення для протидії корупції в судовій та правоохоронній сфері має зміна окремих аспектів в організації юридичної освіти в Україні, в першу чергу, – у відомчих навчальних закладах, переорієнтуванні навчальних програм

і планів з поверхневого вивчення чинного законодавства на ґрунтовне засвоєння майбутніми суддями та правоохоронцями фундаментальних правових принципів, усвідомлення цінності прав і свобод людини, важливості демократії та верховенства права, і нульової толерантності до будь-яких проявів корупції;

суттєвим чинником, що сприяє корупції в судовій та правоохоронній системах, є їх нестабільність, яка зумовлена перманентним непродуманим “реформуванням” цих систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ткаченко О.В.* Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2008. 20 с.
2. *Алфьоров С.М.* Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 38 с.
3. *Др'омін В.М.* Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Нац. ун-т “Одеська юридична академія”. Одеса, 2010. 40 с.
4. *Суббот А.* Забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів від корупційних посягань. *Віче*. 2014. № 12. С. 27–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_12_10 (дата звернення: 09.02.2018).
5. Антикоруційна програма Міністерства внутрішніх справ України на 2019 рік: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22 лютого 2019 року № 121. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mvs903?an=10> (дата звернення: 01.04.2019).
6. *Новаков О.С.* Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 20 с.
7. *Шатрава С.О.* Дискреційні повноваження працівників ОВС як корупційний ризик в діяльності органів внутрішніх справ. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 22. С. 276–277. URL: http://www.par.in.ua/2_2013/Shatrava.pdf (дата звернення: 04.04.2019).
8. *Мірошниченко С.С.* Встановлення контролю над корупцією як спосіб протидії злочинам проти правосуддя. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. Вип. 1. С. 127–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_16. (дата звернення: 04.04.2019).
9. *Москвич Л.М.* Корупційні детермінанти в судовій системі України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. Вип. 3. С. 153–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_3_19. (дата звернення: 04.04.2019).
10. *Петрова А.С.* Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с.
11. *Дженнетт В.* Корупційні ризики останніх реформ у судовій системі України. Програма реформування сектору юстиції “Нове правосуддя” (“Нове правосуддя”) USAID. 50 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/NJ_Judicial_Corruption_Risks_Report_2017_UKR-1.pdf (дата звернення: 05.04.2019).
12. Preventing corruption among judges. CCJE Opinion. No. 21. 2018. Zagreb, 9 November 2018. URL: <https://rm.coe.int/ccje-2018-3e-avis-21-ccje-2018-prevent-corruption-amongst-judges/16808fd8dd> (дата звернення: 07.04.2019).
13. *Розвадовський Б.Л., Соловійов В.М.* Запобігання та протидія корупційним правопорушенням у судовій системі України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2010. Вип. 23. С. 123–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_23_14. (дата звернення: 07.04.2019).
14. *Москвич Л.М.* Правові інструменти підвищення авторитету. ScienceRise. Juridical Science. 2018. № 1. С. 17–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2018_1_5. (дата звернення: 05.04.2019).
15. *Кравчук В.М.* Шляхи подолання корупції в судах. Право України. 2017. № 1. С. 22–27.
16. *Лауренюк Ю.* Реформування судової системи в контексті протидії корупції. Ефективність державного управління. 2016. № 1. С. 85–91.

17. *Петрова А.С.* Дискреційні повноваження судді у кримінальному судочинстві як один із видів корупційних ризиків судової системи України. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 156–163.

18. *Колодяжний М.Г.* Стратегії протидії корупції у діяльності органів правосуддя. Право України. 2017. № 1. С. 37–44.

19. *Трепак В.М.* Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного судьями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Акад. адвокатури України. Київ, 2011. 19 с.

20. *Бутирський А., Ескрідж К.* Розвиток криминології як науки: міждисциплінарний підхід. Право України. 2019. № 9. С. 215–226.

REFERENCES

1. *Tkachenko, O.V.* (2008) Administratyvno-pravovi zasady protydii koruptsii v orhanakh vnutrishnikh sprav. “Administrative and Legal Principles of Combating Corruption in Bodies of Internal Affairs”: author. dis. Ph.D.: 12.00.07. Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].

2. *Alfiorov, S.M.* (2011) Administratyvno-pravovyi mekhanizm protydii koruptsii v orhanakh vnutrishnikh sprav. “Administrative and Legal Mechanism for Combating Corruption in Bodies of Internal Affairs”: author. dis. Dr. of Jurid. Sciences: 12.00.07. Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv. 38 p. [in Ukrainian].

3. *Driomin, V.M.* (2010). Instytutsionalna teoria zlochynnosti ta kryminalizatsii suspilstva. “Institutional Theory of Crime and Criminalization of Society”: dis. Dr. of Jurid. Sciences: 12.00.08. National University “Odessa Law Academy”. Odesa. 40 p. [in Ukrainian].

4. *Subbot, A.* (2014) Zabezpechennia bezpeky pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv vid koruptsiinykh posyahan. “Ensuring the Safety of Law Enforcement Officers from Corruption”. Viche 12, 27–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_12_10. (Date of Application: 09.02. 2018) [in Ukrainian].

5. Antykoruptsiina prohrama Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy na 2019 rik. “Anti-Corruption Program of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine for 2019”: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated February 22, 2019 No 121. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mvs903?an=10>. (Date of Application: 01.04. 2019) [in Ukrainian].

6. *Novakov, O.S.* (2003). Kryminolohichna kharakterystyka ta profilaktyka zlochyniv, yaki vchyniautsia pratsivnykamy militsii u sferi sluzhbovoi diialnosti. “Criminological Characteristics and Prevention of Crimes Committed by Police Officers in the Field of Official Activity”: authors ref. dis. Ph.D.: special. 12.00.08. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].

7. *Shatrava, S.O.* (2013). Dyskretsini povnovazhennia pratsivnykiv OVS yak koruptsiinyi ryzyk v diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav. “Discretionary Powers of Police Officers as a Corruption Risk in the Activities of Law Enforcement Agencies”. Comparative and Analytical Law 22, 276–277. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/Shatrava.pdf. (Date of Application: 04.04.2019) [in Ukrainian].

8. *Miroshnychenko, S.S.* (2012). Vstanovlennia kontroliu nad koruptsiieiu yak sposib protydii zlochynam proty pravosuddia. “Establishing Control over Corruption as a Way to Combat Crimes against Justice”. Counteraction against Organized Crime and Corruption (theory and practice). Iss. 1. P. 127–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_16. (Date of Application: 04.04.2019) [in Ukrainian].

9. *Moskvych, L.M.* (2015) Koruptsiini determinanty v sudovii systemi Ukrainy. “Corruption Determinants in the Judicial System of Ukraine”. Bulletin of E.A. Didorenko State University of Internal Affairs of Luhansk. Iss. 3. P. 153–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_3_19. (Date of Application: 04.04.2019) [in Ukrainian].

10. *Petrova, A. S.* (2017) Orhanizatsiino-pravovi zasady protydyi koruptsii v sudoviy systemi Ukrainy. “Organizational and legal principles of anti-corruption in the judicial system of Ukraine”: author. dis. Ph.D.: 12.00.10. Nat. Jurid. Univ. Yaroslav the Wise. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].

11. *Dzhennett, V.* Koruptsiini ryzyky ostannikh reform u sudovii systemi Ukrainy. “Corruption risks of recent reforms in the Ukrainian judicial system”. Justice Sector Reform Program “New Justice” (“New Justice”) USAID. 50 p. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/NJ_Judicial_Corruption_Risks_Report_2017_UKR-1.pdf. (Date of Application: 05.04.2019) [in Ukrainian].

12. Preventing corruption among judges. CCJE Opinion. No 21. 2018. Zagreb, 9 November 2018. URL: <https://rm.coe.int/ccje-2018-3e-avis-21-ccje-2018-prevent-corruption-amongst-judges/16808fd8dd>. (Date of Application: 07.04.2019) [in English].

13. *Rozvadovskyi, B. L., Soloviov, V. M.* (2010). Zapobihannia ta protydia koruptsiinym pravoporushenniam u sudovii systemi Ukrainy. "Prevention and Counteraction to Corruption Offenses in the Judicial System of Ukraine". Fight against Organized Crime and Corruption (theory and practice). Iss. 23. P. 123–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_23_14. (Date of Application: 07.04.2019) [in Ukrainian].

14. *Moskvych, L. M.* (2018) Pravovi instrumenty pidvyshchennia avtorytetu. "Legal tools to increase credibility. ScienceRise. Juridical Science 1, 17–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2018_1_5. (Date of Application: 05.04.2019) [in Ukrainian].

15. *Kravchuk, V. M.* (2017) Shliakhy podolannia koruptsii v sudakh. "Ways to Overcome Corruption in the Courts". Law of Ukraine 1, 22–27 [in Ukrainian].

16. *Lavreniuk, Yu.* (2016) Reformuvannia sudovoi systemy v konteksti protydia koruptsii. "Reforming of the Judiciary in the Context of Combating Corruption". Efficiency of Public Administration 1, 85–91 [in Ukrainian].

17. *Petrova, A. S.* (2017) Dyskretsiini povnovazhennia suddi u kryminalnomu sudochynstvi yak odyz iz vydiv koruptsiynykh ryzykiv sudovoi systemy Ukrainy. "Discretionary Powers of a Judge in Criminal Proceedings as One of the Types of Corruption Risks of the Judicial System of Ukraine". Bulletin of Criminal Proceedings 1, 156–163 [in Ukrainian].

18. *Kolodiazhnyi, M. H.* (2007) Stratehii protydia koruptsii u diialnosti orhaniv pravosuddia. "Strategies of Counteraction to the Corruption in the Judiciary". Law of Ukraine 1, 37–44 [in Ukrainian].

19. *Trepak, V. M.* (2011) Rozkryttia ta rozsliduvannia khabarnytstva, vchyniuvanoho suddiamy, ta podolannia protydia zasobamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti. "Disclosure and Investigation of Bribery Committed by Judges and Overcoming Countermeasures by Means of Operatively-Search Activities": authors ref. dis. Ph.D.: 12.00.09. Academy of Advocacy of Ukraine. Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].

20. *Butyrskyi, A., Eskridzh, K.* (2019) Rozvytok kryminolohii yak nauky: mizhdystsyplynarnyi pidkhid. "Development of Criminology as a Science: an Interdisciplinary Approach". Law of Ukraine 9, 215–266 [in Ukrainian].

UDC 343.353

Trepak Victor,

Candidate of Juridical Sciences, Kyiv, Ukraine

CORRUPTION IN THE LAW ENFORCEMENT AND JUDICIAL SYSTEM: FEATURES OF MANIFESTATION AND COUNTERACTION

Paper deals with the specifics of corruption in law enforcement and judicial spheres. Paper emphasizes that corruption in the judicial and law enforcement systems of Ukraine should be considered as an established, socially dangerous phenomenon, characterized by a malicious disregard for fundamental legal principles, the denial of the legal nature of the courts and law enforcement agencies and constantly leads to failure of the state to fulfill its main duty – assertion and ensuring human and civil rights and freedoms.

For criminological purposes, corruption acts in the law enforcement and judicial spheres have been proposed categorized as follows: a) committed by special subjects in the exercise of their general competence (frequently they are the organizers of sustainable corruption schemes); b) committed by them in the course of investigation

© Trepak Victor, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.2\(48\).22](https://doi.org/10.36486/np.2020.2(48).22)

Issue 2(48) 2020

<http://naukaipravoohorona.com/>

(documentation) or consideration of cases of corruption acts (“corruption in corruption cases”).

The importance of this division lies in prioritizing the counteraction to corruption in courts and law enforcement agencies. Indeed, “corruption in corruption cases” is one of the most corrupt elements in Ukraine. Corruption in the judicial and law enforcement systems constitutes a particular danger not only through the direct abuse of power by the officials concerned, but also through the direct dependence of anti-corruption results on their activities. Corrupt practices of those who are called upon to counteract this phenomenon in all its manifestations make the efforts of other entities deliberately hopeless, discredit these activities and complicate the situation with corruption in the country.

A significant factor contributing to corruption in the judicial and law enforcement systems is their instability due to the permanent ill-conceived “reforming” of these systems.

Priority anti-corruption measures of a preventive nature in the sphere of judicial and law enforcement activity should consist in: insurance of appropriate material and technical support to courts and law enforcement agencies; maintenance and, in some cases, increasing of the level of wages (monetary allowances) for employees of judicial and law enforcement agencies; ensuring of quality selection of candidates for positions in courts and law enforcement agencies; elimination of excessive discretionary powers of judges and law enforcement officials; ensuring of the functioning of a transparent and effective legal mechanism for appealing and reviewing their decisions.

Fundamental role for countering corruption in the judicial and law enforcement sectors consists in changing certain aspects of the organization of legal education in Ukraine, primarily in departmental educational institutions, reorienting curricula and plans for the superficial study of current legislation to ensure that future judges and law enforcement officials thoroughly assimilate fundamental legal principles, understanding the value of human rights and freedoms, the importance of democracy and the rule of law, and zero tolerance for any manifestation of corruption.

Keywords: corruption, factors of corruption, counteraction of corruption, law enforcement bodies, courts, anticorruption measures in judicial and law enforcement spheres.

Отримано 11.06.2020